

В.С. ДОНІЙ,

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

ВП «МФ КНУКіМ»,

аспірант кафедри світової літератури

та культури імені О. Мішукова,

Херсонського державного університету,

м. Миколаїв

ДРАМАТУРГІЯ ЛЕСІ УКРАЇНКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ

Однією з характерних особливостей розвитку української постколоніальної науки про літературу стало поглиблене зацікавлення художньою творчістю письменників, що творили в умовах тоталітарної системи й у чийх творах (у силу різних причин) відбулося «зрощення» ідеологічних доктрин та естетичних принципів. Йдеться про політичний і художній феномени як категоріальну цілісність, які активно артикулює сьогодні постколоніальна теорія.

Особливої уваги заслуговують питання «постколоніалізму», «антиколоніалізму», «неоколоніалізму», що стосуються проблематики пострадянських і східноєвропейських досліджень в руслі постколоніального дискурсу. Дослідженням постколоніальних студій займаються вітчизняні літературознавці В. Агеева, Т. Гундорова, П. Іванишин, С. Павличко, М. Рябчук, О. Юрчук та представники діаспори М. Павлишина, М. Шкандрія тощо.

Постколоніальне прочитання зосереджується навколо текстів, що відображали переваги колонізатора над колонізованим. Проте, згодом цей підхід доповнюється аналізом і поневолених культур, що з метою опору прагнули вибудувати систему культурних дій. Основоположник постколоніалізму Едвард Саїд наголошує, що колоніальний дискурс є формою імперського впливу на «малі» культури, в свою чергу, антиколоніальний відображає стратегію протистояння тиску [5]. Цей підхід вибудовує шляхи осмислення «залежних» народів та їх духовного життя, які часто набувають форм опозиційного протиставлення «вищості» колонізатора і його мистецької, політичної та економічної сфер над «нищістю», другорядністю буття колонізованого.

Беручи за основу вчення світових теоретиків постколоніалізму (Г. Бгабги, А. Мукгерджі, Е. Саїда, М. Фуко), сучасний український культуролог О. Кравченко вважає, що різниця між антиколоніальною та постколоніальною концепціями полягає у формах практик та ступені радикальності. «Антиколоніалізм можна розуміти як політичну боротьбу за звільнення від колоніальної залежності, здебільшого, у формах політичних акцій. Постколоніалізм — інтелектуальна рефлексія колоніального стану з метою

визначення розмаїття змістів колоніальної залежності, що є умовою їх викриття та подолання, у першу чергу, на рівні свідомості» [2; с.17].

Спираючись на обґрунтування сучасної дослідниці О. Юрчук, можемо констатувати, що антиколоніалізм є дієвим під час перебування нації в колоніальному становищі, а не після виходу з нього, «опір відбувається тут і сьогодні, але не для сучасності й майбутнього» [7; с.40]. Полярним антиколоніалізму є постколоніалізм, «який не орієнтований на заперечення колоніалізму, але налаштований на вироблення стратегії розвитку нації, що звільнилася від колоніального гніту шляхом аналізу різних видів досвіду: колоніального, антиколоніального, постколоніального» [7; с.44]. О. Юрчук наголошує, що у закордонній літературі існує чіткий поділ на постколоніальні та антиколоніальні студії, проте, в українській літературознавстві домінує їх інтеграція [7].

Антиколоніалізм за своєю сутністю є опором колоніалізму, боротьбою за звільнення від колоніальної залежності з метою «реваншу над імперією» під час перебування нації в колоніальному стані. Постколоніалізм, шляхом поборення імперських дискурсів, набуває колоніальних та антиколоніальних рис і є спрямованим на розвиток і збереження національної культури звільнених. Характерна особливість постколоніалізму в українській літературознавчій науці полягає в інтеграції антиколоніальних та постколоніальних студій.

Творчий доробок Лесі Українки також вимагає постколоніального прочитання. Зокрема, на особливу увагу заслуговує драматургія. Адже, драматичні тексти «дозволили утвердити «європейськість» України не так на рівні шаблонних гасел, як через практичний дискурс, не так через вписування себе в європейський контекст, а через показ українського як органічно європейського, а не «іншого», за традицією ототожненого з російським, а, отже, азійським типом культури» [6; с.163].

Проблеми національної самоідентифікації українців артикулюються в творчості письменниці, яка не тільки виступає за національне визволення, але й прагне протистояти російському колоніальному дискурсові. В. Агеєва досліджує драму «Бояриня» в контексті інтертекстуальності та акцентує увагу на протиставленні між імперським та колоніальним дискурсами у текстах Лесі Українки.

В драматичній поемі «Бояриня», авторка відверто виражає свою антиколоніальну позицію, піднімаючи національні проблеми, зокрема, необхідність боротьби за власну державу. Головна героїня Оксана з останніх сил протистоїть московським традиціям, які нищать сутність української нації, і переконання та вчинки героїні є відображенням життєвих позицій самої авторки.

Творчості Лесі Українки притаманне також звернення до історичного минулого, а не до сучасного. Адже, багато українських митців звертаються до історичного матеріалу за потреби утвердити концепти національного. Щодо цього, літературознавець Т. Гундорова доречно зазначає: «Важливу роль у складанні національної нарації належить сакральному витлумаченню минулого, що стверджується в той чи інший спосіб і добудовує сучасне, найчастіше профанне, соціальне диференційоване буття» [1; с. 235].

Так, наприклад, у драматичній поемі Лесі Українки «Вавилонський полон» образ Вавилону уособлює владу Росії, а провідним мотивом твору є боротьба за свободу, борцем за свободу виступає поет Елеазар із закликом до боротьби за життя, за подолання рабовласницького устрою. Таким чином, поетка в переносному значенні мала змогу показати своє ставлення до Російській імперії.

На фоні відомих історичних подій зображено проблематику поеми «Роберт Брюс, король шотландський», що стосується активної боротьби за національну свободу шотландського народу, який «також не звик носити кайдани»

Концепти свободи творчого духу, свободи совісті, свободи слова, свободи цінностей, які є характерними для антиколоніалізму, утверджуються у драматичній поемі «У пущі», «Оргія». Леся Українка мала чітке уявлення щодо ідеалу людської правди, своєї знедоленої нації, для світу; і стрижневими його складовими були непереможне і горде слово свободи й гідності людини. Будучи національносвідомою українкою, поетка веде постійну боротьбу проти національного і соціального поневолення України, про це засвідчує увесь її творчий доробок.

Отже, можемо констатувати, що нині активно продукуються теми минулого, осмислюючи колоніальну свідомість та її вплив на формування поколінь і взаємодію між ними, що відображено в творах художньої літератури та інтерпретуються за допомогою новітніх наукових підходів. Особливість антиколоніального дискурсу драматургії Лесі Українки полягає в наявності «чужого» простору, для утвердження національних концептів.

Список використаних джерел:

1. Гундорова, Т. Проявлення Слова. Дискурс раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. [Текст] / Тамара Гундорова. – Л., 1997. – 289 с.,
2. Кравченко, О. Постколоніальний дискурс національної культури та політики [Текст] / О. Кравченко // Культура України. Випуск 45: збірник наукових праць / Міністерство культури України, Харківська державна академія культури [За заг. ред. В. М. Шейка]. — Х.: ХДАК, 2014. — С. 15-24
3. Мукгерджі, Арун П. Чий постколоніалізм і чий постмодернізм? [Текст] / Арун П. Мукгерджі // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [За ред. М. Зубрицької]. – Л. : Літопис, 1996. – С. 562.
4. Павлишин, М. Постколоніальна критика і теорія [Текст] / М. Павлишин // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. [За ред. М. Зубрицької]. – Л. : Літопис, 1996. – С. 531-536.
5. Саїд, Е. Культура й імперіялізм [Текст] / Едвард Саїд. – К. : Критика, 2007. – 608 с.
6. Юрчук, О. Антиколоніалізм у творчості Лесі Українки (за драматичною поемою «Бояриня» [Текст] / О. Юрчук // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 55. Філологічні науки – 2011, С.163-166
7. Юрчук, О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії [Текст] / Олена Юрчук. – К.: ВЦ «Академія», 2013 – 221с.